

Hoogleraar boshuishoudkunde gaat met emeritaat

Prof. ir. A. van Maaren bracht het bos op de politieke agenda

Het bos in relatie tot de samenleving. Dat thema heeft voor prof. ir. A. van Maaren, hoogleraar Boshuishoudkunde aan de Landbouwniversiteit Wageningen, gedurende zijn gehele carrière centraal gestaan. Op donderdag 24 juni gaat hij met emeritaat. Terugblikkend op zijn loopbaan beschouwt hij als een van zijn belangrijkste verdiensten dat het bos in Nederland, mede door zijn toedoen, sinds 1977 op de politieke agenda van Den Haag staat.

■ A. van Maaren

Zwitserland en Oostenrijk tijdens mijn praktijktijd naast elkaar. In Zwitserland is inmiddels de kaalslag bij de wet verboden. Dat heeft onder meer te maken met de waterhuishouding en het gevaar voor erosie in de bergen."

Dunningsproefvelden

Na zeven jaar sloot Van Maaren zijn studie met goed gevolg af. Echter zijn aanvankelijke wens om naar Nederlands-Indië te gaan, kon niet in vervulling gaan. Soekarno had de grenzen gesloten voor alle buitenlanders. Even dacht Van Maaren aan Belgisch Kongo als alternatief maar toen prof. J.H. Becking, hoogleraar koloniale houtteelt, bosbedrijfsregeling en boseconomie, hem vroeg zijn assistent te worden, besloot hij in Nederland te blijven. Een van de taken die hij kreeg toebedeeld, was het opmeten van dunningsproefvelden waarbij verschillende graden van dunningen met elkaar moesten worden vergeleken. Die velden, met name Douglasopstanden, liggen nog steeds verspreid over het hele land. Het gaat allemaal om gelijkjarige cultures. Een van de conclusies van dat onderzoek, waaraan Van Maaren slechts twee jaar deelnam, was dat voor een goede boomontwikkeling in het begin niet al te sterk moet worden ingegrepen maar in een latere fase juist wel.

In 1954 begon Van Maaren zijn 23 jaar lange loopbaan bij Staatsbosbeheer. "Ik was opge-

Van Maaren werd op 22 mei 1928 geboren in Rotterdam. Hij bracht in de wereldhavenstad zijn jeugd door en doorliep er de HBS. Hij herinnert zich dat hij gedurende de oorlogsjaren veel heeft binnengezeten om te voorkomen dat hij in Duitsland te werk zou worden gesteld. Van de groene wereld, die later zijn leven zou gaan beheersen, maakte hij weinig mee. Zijn ouderlijke woning had zelfs geen tuin. Wel had hij belangstelling voor bomen en planten, maar niets wees erop dat hij later in het bosvak terecht zou komen.

Het avontuur, zo denkt hij nu, lokte hem in 1945 naar de Landbouwhogeschool in Wageningen waar hij koloniale bosbouw ging studeren. Nederlands-Indië, dat leek hem wel wat. Tijdens zijn studie onderhield hij als kandidaat houtvester contacten met de toenmalige kolonie maar zijn praktijktijd doorliep hij in Zwitserland en Oostenrijk.

"Centraal Europa was en is mijn tweede liefde. De manier waarop ze in dat gebied destijds al met hun bossen omgingen, was zeer vooruitstrevend. Daar ligt de bakermat van het begrip duurzaamheid dat in het begin van de achttiende eeuw werd geïntroduceerd. Voor die tijd plunderden men overal in Europa de bossen zonder enige vorm van beheer. Bossen werden beschouwd als cultuurhindernissen."

"Om de totale verdwijning van bossen te voorkomen, is in Centraal Europa het systeem kaalslag bedacht waaruit de rotatie is ontstaan. Dus als je kapt en direct inplant, kun je over honderd jaar weer opnieuw beginnen. Daarnaast ontwikkelde zich daar het systeem van het selectief uitkappen waarbij enkele bomen per hectare worden verwijderd. Zo krijgt een kaalslagbos uiteindelijk een zeer gevarieerde leeftijdsopbouw. Beide systemen - kaalslag en uitkap - vond je in

leid voor het boswezen in Nederlands-Indië waarmee ik dus als houtvester was georiënteerd op de staatsbosdiensten. Als werkzaamheden in dat land niet meer mogelijk waren, leek mij de logische stap om in Nederland naar Staatsbosbeheer te gaan. Dat was toen het begrip voor de bosbouw in Nederland."

In het begin ging hij naar de Achterhoek en de Liemers waar hij later de houtvester dr. ir. Sissingh opvolgde. "Ik herinner me die tijd nog heel goed. Toen ik als adjunct-houtvester begon, moest ik met een grote stapel kapvergunningen op stap om te controleren of de boeren zich aan de herplantplicht hielden. De Boswet was er toen nog niet maar wel de Bodemproductiebeschikking Bosbouw en Houtteelt van 1948. Soms waren die inspecties heel absurd. Zo moest ik nagaan of iemand die één populier had gekapt, ook een nieuwe had aangeplant. Dat vond ik zo betuttelend."

"Daarentegen ging het ook om complete bosjes die werden gekapt. De controle daarop vond ik uiteraard wel van groot belang. In die tijd heb ik een schat aan bosjes en natuurterreintjes gezien die inmiddels allemaal zijn ver-

dwenen door de ruilverkaveling. Voor de boeren waren al die kleine gebiedjes een verschrikking, te vergelijken met de cultuurhindernissen uit de vorige eeuwen. Zij wilden alleen grote lappen grond terwijl wij ervoor vochten de natuur zoveel mogelijk in stand te houden. Dat was een echt achterhoedegevecht tegen de verpaupering van het landschap."

Boomgroepen sparen

De volgende overstap maakte Van Maaren in 1959 naar de houtvesterij Zwolle waar hij ir. D. Sikkel verving. Als houtvester gooide hij het beleid van zijn voorganger drastisch om. Sikkel was beziggeweest met het verbeteren van mislukte boscultures door ze totaal te kappen om daarna volledig opnieuw te beginnen. Volgens Van Maaren was de intentie goed maar bleek die aanpak in de praktijk niet te functioneren.

"Mij leek het veel beter om de natuur zelf haar gang te laten gaan. Je moet geduld hebben. Wat er opgroeit, moet je verbeteren anders blijft het bos in de pionierfase steken. Mijn voorstel om een krakkemikkig bos maar eens zijn gang te laten gaan, werd niet in

■ Samen met de huidige vakgroepvoorzitter dr. P. Schmidt

dank afgenomen. Dit soort controverses komen ook vandaag de dag nog regelmatig voor."

"Een bos heeft z'n baas nodig. Het inzicht in welke koers nodig is, verschilt van eigenaar tot eigenaar en van gebied tot gebied en dat is ook helemaal niet verkeerd. Daar hebben we de enorme diversiteit aan bossen in ons land aan te danken. Ik heb veel gestoeid met mijn medewerkers om hen mee te laten denken over mijn ideeën. Ze waren gewend te doen wat de baas zei. Ik wilde discussie. Bovendien wilde ik dat eerst werd nagedacht alvorens de bijl te grijpen. In Zwitserland heb ik geleerd met de handjes op de rug het bos in te gaan, eerst te observeren en dan pas een koers uit te zetten."

"In de hele houtvesterij Zwolle was de verjongingsmethode kaalslag. Van weg tot weg hele stukken weggakken. Ik ben toen begonnen die kaalslag te nuanceren door boomgroepen te sparen zodat er een soepele overgang ontstaat die voor de natuur maar ook visueel veel aantrekkelijker is."

De mooiste tijd uit zijn loopbaan bij Staatsbosbeheer vindt Van Maaren zijn houtvesterschap in Overijssel en de Noordoostpolder van 1966 tot 1972. Hij noemde het de houtvesterij van Urk tot Glanerbrug, de twee plaatsjes die het gebied begrenzen. Was hij voorheen uitsluitend bezig geweest met het beheer van de staatsbossen, nu hield hij zich met alle aspecten van de bosbouw bezig zoals landgoederen, houtwallen, boerenbedrijven en ook de voorlichting aan particulieren.

"Het mooie hiervan was dat ik met mensen van velerlei aard in

■ *Een afstudeerfeest. Naast A. van Maaren staat Kees van Vliet, naaste medewerker op het gebied van bosbeleidsontwikkeling.*

kontakt kwam. Door die kontakten probeerde ik bos en bosbouw tot hun recht te laten komen. Immers bosbouw gebeurt door mensen. Ik stelde mijn deskundigheid beschikbaar maar probeerde ook goed naar hen te luisteren. Ik ben niet omnipotent. In die tijd heb ik geleerd ruimte te laten voor andermans ideeën en niet te hard op te treden."

Dat laatste gaat hem niet altijd even gemakkelijk af, weet hij. Hij beschouwt zichzelf als een typische tweeling. "Altijd maar kiezen! Hoor en wederhoor met het gevaar dat je niet kiest. Ik werk graag met een team van mensen om me heen, ook hier op de vakgroep. Vaak heb ik een uitgesproken mening en die is uiteraard niet altijd goed. Maar je moet kiezen, want je moet leiding geven. Ik ben een overtuigd christen. Ik geloof in Jezus Christus en niet in de dierenriem. We zijn niet allemaal hetzelfde maar verschillend en daarom moet je elkaar de ruimte bieden." "Ook mijn mening moet er zijn. Ik weet dat ik soms heel scherp formuleer en dat kan ik niet afleren. Sommige mensen kunnen daar niet tegen. Zij schrikken ervan. Dat is jammer. Ze moeten mijn gedrag zien als een soort uitdaging. Ik heb uitgesproken meningen en die verdedig ik. Dat is mijn rol in de samenleving. Dat mijn houding echte vijanden heeft opgeleverd, geloof ik overigens niet."

Achter zijn bureau haalt hij een gietijzeren bordje vandaan en legt dat op tafel. Het opschrift luidt: Verboden toegang, art. 461, Wetb. v. Strafrecht. "Toen ik uit Overijssel vertrok, kreeg ik dit van een particulier landgoedeigenaar. Een machtig gebaar om-

dat wij op dat moment net bezig waren dat verbod open te breken door particulieren te vragen hun bossen voor het publiek toegankelijk te maken. Zo'n bordje vind ik waardevol omdat het van historische betekenis is. Ik hou van geschiedenis. Alleen iemand die de geschiedenis kent, kan de toekomst beter overzien." Om die uitspraak kracht bij te zetten, haalt hij twee dikke pillen uit zijn boekenkast van samen ruim duizend pagina's. *Historia Forestis: Nederlandse bosgeschiedenis deel 1 en 2* van J. Buis. "Deze boeken bevatten een schat aan informatie over het verleden van de Nederlandse bosontwikkeling."

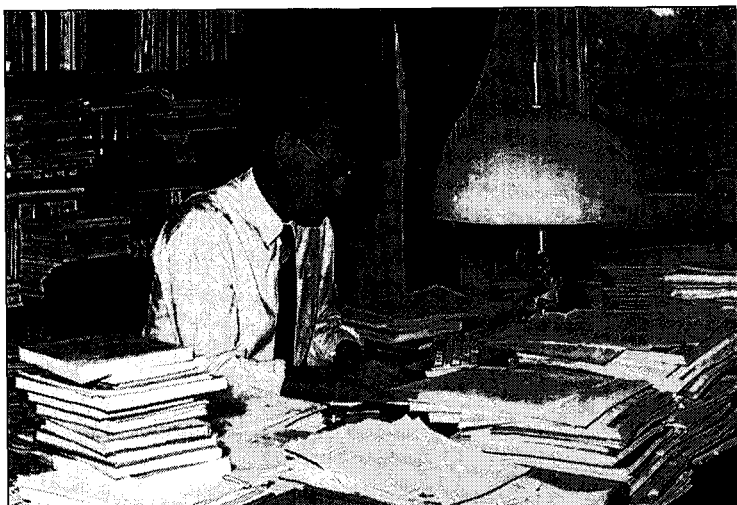
Structuurvisie

De laatste vijf jaar bij Staatsbosbeheer was Van Maaren inspecteur bosbouw van de centrale directie in Utrecht. Zijn bestuurlijke taak was de bosbouw in Nederland tot ontplooiing te brengen. Daarvoor reisde hij het hele land af om per provincie, die allemaal met verschillende problemen kampten, poelshoogte te nemen.

Het hoogtepunt van zijn carrière bereikte hij in deze periode met het samenstellen van de 'Struc-

tuurvisie op het bos en de bosbouw' die samenhang met de ontwikkelingen op het gebied van de ruimtelijke ordening. Dit rapport vertelde de beleidsmakers hoe het met het Nederlandse bos is gesteld en op welke wijze het beheerd dient te worden. De boodschap was dat het bos zeer belangrijk is om in stand te houden en niet alleen vanwege de houtproductie maar ook als bijdrage aan de openluchtrecreatie, het natuurlijk milieu en het landschap.

"Centraal stond de vraag: Wat wil de samenleving van het bos en wat kan dat bos voor de samenleving betekenen? Die relatie tussen samenleving en bos was voor Den Haag geheel nieuw. Het bos was er gewoon, niet meer dan dat. Intern heb ik veel moeten vechten om de Structuurvisie erdoor te krijgen. Dat lukt je nooit omdat politici de natuur veel belangrijker vinden dan het bos, kreeg ik vaak te horen. Van de inspecteur landschapsbouw, de heer R.J. Benthem, kreeg ik de meeste steun. Hij was zeer enthousiast. Uiteindelijk zorgde het rapport ervoor dat bos voor het eerst op de politieke agenda van Den Haag kwam te staan. Ook minister Van der Stee vond

■ Achter zijn bureau in het gebouw De Hinkeloord

het een goede zaak en besloot tot uitbreiding met 50.000 ha van het Nederlandse bos met als streefdatum de jaren negentig. Zo'n 70% is daar inmiddels van gerealiseerd."

Econoom en socioloog

Op grond van de Structuurvisie werd Van Maaren in 1977 gevraagd om hoogleraar te worden op de Landbouwuniversiteit in Wageningen. In eerste instantie voelde hij er weinig voor omdat zijn werkzaamheden bij Staatsbosbeheer hem uitstekend bevielen. Bovendien was hij niet gepromoveerd en had hij geen wetenschappelijke maar een bestuurlijke carrière achter de rug. Maar de benoemingscommissie drong zo sterk op hem aan, dat hij besloot de nieuwe uitdaging aan te nemen. De beslissing nam hij mede onder invloed van de wetenschap dat de overheid de beleids- en beheerstaken binnen Staatsbosbeheer zou gaan scheiden waarmee de toekomst van hemzelf als gedoodverfd directeur onzeker zou worden. Zijn leerstoel werd boshuishoudkunde, een van drie binnen de vakgroep bosbouw. Doelstelling was de maatschappelijke aspecten van bos en bosbouw weten-

schappelijk te onderbouwen. Om dat te kunnen realiseren, stelde hij de eis een econoom en een socioloog in dienst te nemen. Dat verzoek werd ingewilligd.

Een van zijn onderzoeken als hoogleraar betrof het effect van uitkappen op bossen in Nederland. Zijn voorganger Becking had voor die studie al een proefbosje, het Teekerbos in Woudenberg. Maar omdat de grond in dit stuifzandgebied te arm is, waardoor de verjonging niet goed op gang komt, ging Van Maaren op zoek naar een ander proefbos. Dat werd een 20 ha groot bosterrein op het particulier landgoed De Schovenhorst bij Putten. Dat oude bos met veel natuurlijke verjonging leende zich uitstekend voor de overgang van vlaktenaar uitkapsgewijs vellen. Op dit moment is de vakgroep op zoek naar een assistent in opleiding om over de resultaten van dit onderzoek een proefschrift te schrijven.

"Wij willen kijken of het uitkapbosbeheer dat in Zwitserland is ontwikkeld voor beuk, fijnspar en zilverden, ook in Nederland mogelijk is. Als case hebben we douglas en beuk genomen. In 1984 zijn we begonnen en inmid-

dels is duidelijk dat een uitkapachtig bos in Nederland kan. Alleen moeten we nog uitzoeken hoe groot die uitkap dient te zijn. Ik verwacht dat het zal uitlopen op zeer kleinschalig - hoogstens 1 are - vlaktegwijs kappen omdat we in ons land armere gronden dan in Zwitserland hebben. Nu gebeurt hier nog alles gecompartmenteerd. Een uitkapachtig beheer verdient de voorkeur voor natuur en milieu."

Particuliere boseigenaren ontlasten

Bosbeleid is een andere tak waar Van Maaren zich de laatste vijftien jaar intensief mee bezighield. "De vraag was hoe je als overheid met de beheerders en de eigenaren van bossen moet omgaan. Het onderzoek was vooral gericht op de particuliere eigenaren omdat die het vreselijk moeilijk hebben. Zelfs met subsidie kunnen zij hun bosbedrijven niet rendabel maken. Eigenlijk is dat vreemd omdat er zoveel vraag naar het produkt bos is. Denk maar aan recreatie, houtproductie en vastlegging van kooldioxide. Het bos verleent vele diensten aan de samenleving zonder dat de gemeenschap daarvoor betaalt. De staat moet daarom dieper in de geldbuidel tasten." "Veel subsidiegelden gaan nu naar verkeerde plekken. Belangrijk is dat die geldstroom eens wordt verlegd. Eerst kijken wat het maatschappelijk nut van iets is en dan pas subsidiëren. Het belang van bos lijkt mij overduidelijk."

"Verder is het belangrijk dat de boseigenaar de verliezen van zijn bosbedrijf mag aftrekken op ander inkomen. Nu geldt een vrijstelling voor de inkomstenbelasting. Maar als je negatief staat,

heb je niets af te trekken. Ook de natuurschoonwet moet voor alle bossen gaan gelden en niet alleen voor landgoederen. Boscigenaren hoeven dan bij successie niets te betalen zodat ze ook niet genoodzaakt zijn stukken bos voor die extra uitgaven te kappen."

Daarnaast ziet Van Maaren een mogelijkheid voor boscigenaren extra inkomsten te genereren uit een verhoogde houtkap. Hij schat dat er 30% meer hout uit de Nederlandse bossen is te halen met name door middel van dunningen. De kwaliteit ervan is helaas nog niet van die aard dat er hoge prijzen voor worden gegeven, voegt hij eraan toe, maar die begint mondjesmaat te verbeteren. "Dat dunnen vergt wel de nodige deskundigheid. Om die te verhogen moet je boscigenaren prikkelen beheersplannen op te zetten en meer te gaan samenwerken zoals nu steeds meer gebeurt via bosgroepen."

"Bovendien moet het aantal regeltjes en voorschriften worden teruggedrongen. Die werken belemmerend voor iedere ondernemer. Geef het particulier initiatief meer ruimte en stimuleer goed

werk. Dat geldt ook voor de bosbouw. In feite pleit ik voor hetzelfde als de fysiocraten in het begin van de negentiende eeuw die, in tegenstelling tot de mercantilisten, meer vrijheid wilden voor de bodemgebruikers."

De tropen

Hoewel Van Maaren - oorspronkelijk opgeleid voor Nederlands Indië - na zijn studie noodgedwongen in Nederland bleef, kwam hij als hoogleraar al spoedig weer in aanraking met de voormalige kolonie. Direct na het aanvaarden van zijn leerstoel kwam de oproep uit Indonesië voor samenwerking met de bosbouwfaculteit in Yogyakarta. "Ik heb niet lang gearzeld. Totaal onervaren ben ik toen in het diepe gesprongen. De bedoeling was sociale bosbouw in het zeer traditionele - op djati-georiënteerde - curriculum te introduceren. Daarbij ging het om het betrekken van de totale bevolking bij de beheers- en gebruiksactiviteiten waarvoor zij zelf de verantwoordelijkheid moesten nemen en waarvan zij zelf de vruchten konden plukken. Doel was daarmee het landgebruik op de eroderen-

de berghellingen te verbeteren."

"Dit project heeft onze vakgroep heel wat inspanning gekost maar daar tegenover staat dat we een schat aan ervaringen rijker zijn geworden. Ervaringen die mutatis mutandis ook in Europa en Nederland toegepast kunnen worden zoals bij het omgaan met boeren ter wille van de bosuitbreiding."

Na veertien jaar eindigde in 1992 het project abrupt vanwege politieke ontwikkelingen rond de formele samenwerkingsfinanciering tussen de Nederlandse en Indonesische regering.

Donderdag 24 juni neemt Van Maaren afscheid. Voor zijn leerstoel en de leerstoel bosbouwtechniek, die beide vacant zijn, komt slechts 1.4 hooglerschap terug. Bosgebruikssystemen (bosbeheer) krijgt een hele en bosbeleidsontwikkeling - het stokpaardje van Van Maaren - slechts 0.4 leerstoel. "Twee dagen per week vind ik wat mager. Beleidsontwikkeling is belangrijker dan bosbeheer want dat vakgebied is al grotendeels uitgekristalliseerd. Ik betreur dan ook deze beslissing."

BOSLAND BV
beheer, advies en uitvoering in bosbouw
Frederikstraat 2a, 6881 SJ Velp Tel. 085 - 640202

N.V. Vereecke - De Cleene

Boomkwekerijen
Langendam 59, B 9940 Evergem (Sleidinge) België
Tel. 091/57.52.62 - Telefax 091/57.65.77

Uw adres voor al uw:

Bos- en Haagplantsoen en Sierplanten
In groot sortiment, 50 ha productie
Alle dagen vervoer over gans Nederland beschikbaar